

REFORMÁTUSOK – HATÁROK NÉLKÜL

A magyar református identitás építésének stratégiái és a „református egység napja”

A magyar reformátusság azonosságtudatának van egy „mélyrétege”, melynek tartalma a 19. század végére zömében rögzült, s amely különböző előjelekkel azóta is meghatározza e felekezeti közösség önmagáról való gondolkodását.¹ Olyan motívumok tartoznak ide, mint a kiválasztottság (predestinatio) és az erre alapozott történelmi küldetéstudat, illetve a társadalmi környezet átformálására, „megjobbítására” való törekvés. Ugyancsak részei az olyan sztereotípiává is vált identitásjegyek, mint az egyszerűsége és célszerűsége való törekvés („puritán” életvitel), az ótestamentumi képtilalom szigorú értelmezése („bálványozás kerülése”) vagy a hajlíthatatlan – más értelmezésben: konok – („vastag nyakú” kálvinista) természet. Végül szintén ide tartoznak azok a sarokkövek, melyekre a közösség társadalmi cselekvési programjai is épültek, mint például a függetlenségpártiság vagy a katolicizmussal való állandó polemizálás.

A református identitás alkotóelemeinek a 19. század végére éppen kikristályosodó és „kanonizálódó” értelmezése azonban a 20. század történelmi földindulásainak folyamataiban többnyire elveszítette érvényességét. Az első jelentős traumát természetesen Trianon jelentette, hiszen a békediktátum következtében az akkori Református Egyház területének és népességének jelentős hányadát veszítette el. Az egyház belső állapota, és a társadalom átalakulása miatt megváltozó külső kihívások új válaszok megfogalmazását sürgették. A kezdetek Szabó Dezső 1913-ban, a Nyugat lapjain megjelent cikkére, illetve az annak nyomán kialakult vitára vezethetők vissza, ám a Ravasz László püspök nevével fémjelhezhető két világháború közötti időszak egyházi diskurzusaiba belépő új szereplők mindig új szempontokat is hoztak magukkal.² Mire azonban az egymásnak feszülő stratégiák eredőjeként kialakulhatott volna a reformátusság olyan új koncepciója, mely lehetővé tette volna, hogy az egyház érvényes válaszokat adjon a kor kihívásaira, a történelmi helyzet ismét megváltozott. A kommunista diktatúra évtizedei alatt a református önazonosságról való gondolkodás kényszerpályán mozgott s meghatározója úgy az azonosulás mint az ellenállás mintáiban az államhatalomnak megfelelni kívánó egyházi vezetés volt. Mindkét irányban ez tematizálta a református egyházi közbeszédet, illetve „közhallgatást”. Az egyház programja a „láthatatlanná válás” lett, s ennek jegyében vita nélkül igyekezett sajátjává tenni az ideológia által ráosztott sajátos karaktert. Ennek egyik

¹ L. Kósa 2009. Különösen 172–194 oldalak, valamint BRANDT 2003.

² A témához l. Hatos Pál 2005. 89–117. Ilyen új szereplőnek tekinthető a nagyvárosi gyülekezet típusának megjelenése vagy később ehhez kapcsolódóan a munkásság integrálása az egyházba.

lényeges vonása szerint a református egyház a történelemben mindig a „társadalmi haladás” élharcosa volt, s e karakterjegyének leginkább úgy tud az aktuális helyzetben megfelelni, ha a társadalmi haladás egyetlen lehetséges modelljét, a szocializmust támogatja. Ez az érvelés nyilvánvaló igazságmozzanatokot is tartalmazott, s így alkalmas volt arra, hogy az új társadalmi rendben helyét kereső egyházban zavart okozzon. Az egyház vezetése igyekezett kerülni a konfliktusokat, s ebből kiindulva egyre készségesebben kiszolgálva az államhatalmat kialakította a „szolgáló egyház teológiáját” s elhallgattatta azokat a véleményeket, melyek nyomán az egyház által is támogatható társadalmi haladásnak egy, a fennállótól különböző koncepciója alakulhatott volna ki. Ez ahhoz vezetett, hogy a református identitás régi nagy koncepciói nem fogalmazódtak újra, hiszen azok vagy időszerütlenné váltak vagy kompromittálódtak, s az egyház gondolkodó rétege számára a „modus vivendi” megtalálásában kevés szerep jutott e kérdéskör újragondolásának.³

Az 1989-es politikai rendszerváltást követően a gondolkodás újra szabadabbá vált, ám a beidegződések és az aktuális preferenciák a református azonosság problémájának újratematizálását ismét elodázták. Az elmúlt húsz esztendőben az egyház leginkább anyagi környezetének rekonstrukciójával volt elfoglalva. Így azután nem fogalmazódtak meg az identitás új, érvényes koncepciói, s az egyre égetőbb hiány pótlását folyamatosan a két világháború közötti minták felélesztésével próbálták megoldani.

Ezen a lassan tarthatatlanná váló helyzeten látszik változtatni a 2009-es esztendő két jelentős egyházi eseménye: egyfelől a „Kálvin emlékévek” meghirdetése, másfelől a 2009. május 22-én Debrecenben tartott alkotmányozó zsinat, és a Kárpát-medence reformátusságát összefogó egységes Magyar Református Egyház megalakulása. Tanulmányomban ez utóbbi eseménnyel foglalkozok. Az eseményhez kapcsolódó egyházi diskurzus felvázolásán keresztül először megpróbálom körvonalazni az „egység” gondolatának felemelkedését, és a mögötte rejlő koncepciót. Majd igyekszem rámutatni arra, hogy az „egyesülés”, az „egység” koncepciójának kommunikációja során a felekezeti elit által felhasznált stratégiák hogyan vezetnek az egyház tradicionális értelmezési kereteinek erodálódásához, s olyan új kontextusok felvázolásának lehetőségéhez, melyek a felekezet határait is nemhogy megerősítenék, de éppen szétfeszítik.

2009. május 22-én Debrecenben, a református Nagytemplomban a Kárpát-medencében élő magyar református egyházak alkotmányozó zsinatra és hálaadó ünnepre gyűltek össze. A zsinaton résztvevő képviselők több éves előkészítési folyamat eredményeképpen elfogadták egy olyan új egyház alkotmányát, mely hitelveit tekintve a Második Helvét Hitvalláson⁴ és a Heidelbergi Kátén⁵ alapszik,

---

³ A kérdéshez l. Kiss 2003. 39–68.

⁴ A reformáció lutheri és kálvini iránya között közvetíteni szándékozó Heinrich Bullinger (1504–1575) által 1562-ben a zürichi egyház számára készült irat. 1567-es nyomtatott megjelenése után számos, a reformáció svájci ágát követő egyház is elfogadta. Magyarországon először az 1567-es debreceni zsinat fogadta el hitvallásként.

⁵ 1563-ban III. Frigyes pfalzi választófejedelem megbízásából írta Zacharias Ursinus (1534–1583) és Caspar Olevianus (1536–1587). Eleve vallásos népkönyvnek készült, a reformált hit alaptételeit 129

szertartási és ügyintézési nyelve a magyar, és egységes szervezeti keretbe fogja azokat a református egyházakat – immáron „egyháztesteket” – melyek a trianoni döntés következményeként részekre szakadt egykori egyház adott területen szerveződött utódaiként éltek az elmúlt évtizedekben. Az esemény közvetlenül mintegy tizenötezer embert mozgatott meg. Az utódállamokban élő református-ság mindegyik egyházteste képviseltette magát, és a zsinat alkotmányt elfogadó döntésének kihirdetését követően a résztvevők több szimbolikus cselekmény részeseiként fejezhették ki, erősíthették meg és ünnepelethették a magyar reformátusok régi-új egységét.

Az alkotmány és az ünnepi alkalom előkészítése során az eltérő vélemények ütközése természetesnek és elkerülhetetlennek látszott, s úgy tűnt, elkezdődik egy olyan diskurzus, melynek eredményeképp a református identitás kiüresedett fogalmai új tartalommal telnek meg. A felekezeti elit⁶ minden számára adott és elérhető kommunikációs csatornán az új egység-konceptió mellett érvelt, bár ez az érvelés inkább néhány szlogenből állt, s kommunikációja is jobbára a folyamatos ismétlésre épült s nem egy jól felépített kampányra hasonlított. A maroknyi ellenzék megosztott volt és miután a zsinati ellenőrzés alatt álló országos hatókörű médiák erre nem adtak lehetőséget, alkalmas hordozó híján véleményét sem tudta megfelelő módon az egyházi közbeszéd részévé tenni. Így azután az eltérő álláspontok nem találkoztak egy felületen, s így valódi diskurzus sem alakulhatott ki.

2009. május 22. a maga vitatott nagyszerűségében egyedi esemény maradt volna, ha nem jön 2010. május 22, mely napot – egészen pontosan a hozzá legközelebb eső vasárnapot – a Generális Konvent⁷ a „Református Egység Napja” ünnepévé nyilvánította. Az új ünnep, az új egyház születésének emléknapja, az alapítás alig egy esztendővel korábbi eseményét máris „in illo tempore”⁸ vetítve kezeli. Erre utal úgy az alapítás aktusával, mint az új ünnepel kapcsolatos kommunikáció megváltozása is, melyet most az esemény internetes reprezentációja felől mutatok be.⁹

Az eredeti esemény saját honlappal rendelkezett az interneten.¹⁰ A honlap legfontosabb célja egyfelől az egyesülés szükségességével kapcsolatos érvek rendszerezése és a tervezett alkotmány szövegével együtt történő nyilvános-

kérdés-felelet formájában előadó hitvallási irat. Magyarul először 1577-ben Pápán jelent meg, oktatását 1646-os szatmárnémeti zsinat kötelező érvénnyel rendelte el.

⁶ Felekezeti elit alatt első sorban a magyarországi egyházat irányító Zsinat Bölcskei Gusztáv köré szerveződő elnökségét és öt támogató tagjait, illetve az egyházkerületek elnökségeit értem. Miután Bölcskei a Zsinat lelkesíti elnöki teendői mellett a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke és a Doktorok Kollégiumának nevezett, az egyház tudományos életének szervezésére és irányítására hivatott testület elnöke is, a négy magyarországi egyházkerület hagyományos megosztottsága, illetve a budapesti központú Dunamelléki Egyházkerület és Tiszántúl állandó rivalizálása ellenére is jelentős háttérrel rendelkezik.

⁷ Az egyesült egyházat irányító, zsinati elven felépülő legmagasabb képviseleti szerv.

⁸ A kifejezéshez l. ELIADE 1998.

⁹ A választást első sorban az indokolja, hogy az internetet, mint az információ közlésének és a reprezentációnak új médiumát a református egyház gyakorlatilag most fedezi fel, s talán ezért is a május 22-vel kapcsolatos információk legsűrűbben és legrendezettebben ezen a honlapon található meg.

¹⁰ L. <http://www.majus22.org/old>

ságra hozatala, másfelől az ünnepi alkalom lebonyolításához szükséges információk (térképek, szálláshelyek, stb.) szolgáltatása. A honlap címszövege¹¹ szerint a látogató „A Magyar Református Egyház Alkotmányozó Zsinata és Hálaadó Ünnepe” oldalát olvasta. Az oldal egyik legfontosabb része az eseménnyel kapcsolatos alapvető információkat kérdés-válasz formában előadó „*katekizmus*” címet viselte. Egy honlapon – az internetes kommunikáció szokásai szerint – az efféle információkat általában az angol FAQ (frequently asked questions) vagy magyarul GYIK (gyakran ismételt kérdések) menüpont alatt szokták közzé tenni. Helye legtöbbször a honlapon történő böngészést segítő, a lap tartalmát elsődlegesen strukturáló ún. „főmenüben”, annak is – a webes ergonómia szabályszerűségeit figyelembe véve, balról jobbra illetve fentről lefelé haladó sorrendet feltételezve – a végén vagy alján van. Esetünkben azonban a *katekizmusra* mutató hivatkozás a honlap ergonómiai szempontból egyik leghangsúlyosabb eleme, s a főmenüben rögtön az alkotmányra mutató hivatkozás mellett található. Bizonyára az sem véletlen, hogy a menüben a *katekizmus* szó nincsen sem záró-, sem idézőjelbe téve, mint magán a *katekizmus* szövegét tartalmazó oldalon. Első látásra tehát nem metaforikus, hanem egyértelmű utalás kíván lenni a felekezeti szocializáció egyik legfontosabb instrumentumára, a hitelveket érthetően és tanulhatóan összefoglaló hitvallási iratokra. Itt azonban a hitvallás tárgya nem a transzcendens, nem is általában a transzcendens mutatkozásaként felfogott keresztyén egyház¹², hanem a Magyar Református Egyház mint nemzeti, mint közép-európai társadalmi szereplő, mely ebben a minőségében válik a transzcendens mutatkozásává. A jelenség részletes elemzésére később még visszatérünk, azt azonban már most le kell szögeznünk, hogy ez merőben új fejlemény a református teológiatörténetben.

Amint távolodott az „alapítás napja” és egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy lesz napja az emlékezésnek is, úgy változott meg a május 22-vel kapcsolatos hivatalos kommunikáció. A majus22.org teljesen átalakult¹³, új felületet és új tartalmat kapott. A változást talán legjobban a régi és az új felület fejlécében alkalmazott kép elemzésén keresztül ragadhatjuk meg. Egyik kép sem esztétikai értékeivel hívja fel magára a figyelmünket, ám mindkettő felfedi azt a metaforát¹⁴, mely a honlap szerkezetét meghatározza. A régi honlap fejlécének (1. kép) képe három elemből áll. Mindhárom külön-külön is megtalálható a honlapon, s jól azonosítható „jelentéssel” bír. A fejléc hátterét adó, dimbes-dombos tájban végtelenbe futó utat ábrázoló kép a honlap címdalán az „Út az egységhez” címet viselő szekció emblémája. Ebben a szekcióban „az érdeklődők megismerkedhetnek az egységsülő református egyházak történetével, információkat olvashatnak az egyházke-

---

¹¹ A címszöveg a weboldal forráskódjában, az ún. „title tag”-ben elhelyezett rövid címszerű szöveg, ami a böngésző program fejlécében is megjelenik és gyakorlatilag kulcsszóként funkcionálva segíti a kereső alkalmazások munkáját. Az internetes kommunikáció hatékonysága szempontjából fontos tartalom.

¹² A keresztyén felfogás szerint az egyház „Krisztus teste” vagyis a transzcendens mutatkozásának egyik formája e világban.

¹³ Érdekes, hogy a régi honlap teljes anyaga működő formában ám további fejlesztések nélkül megtalálható a szerveren, csak sehonnan nem mutat rá hivatkozás és a keresők sem találják meg.

¹⁴ Az interfész metafora fogalmához l. LEGRADY 1994.

rületekről, illetve betekintést kaphatnak az egységesülési folyamatról.”¹⁵ A kép tehát egyfelől az egységesülésig megtett út szimbóluma, másfelől pedig a fejlődésben a rendezvény mottójával újrakontextualizálva, ezzel együtt a folytatást, a jövőt is jelenti. A kép és a szöveg együtt egy bibliai textusra is utalnak, melyben Jézus magáról mondja: „Én vagyok az út, az igazság és az élet.”¹⁶ A konstrukcióban sajátos szerepet tölt be a debreceni református Nagytemplom két toronyának képe: helyzetéből adódóan a két torony a kapu asszociációját sugallja. A Nagytemplom képe a menüben a „Programok” szekciót, vagyis a hálaadó ünnep eseményeit, illetve magát a napot, mint történelmi fordulópontot szimbolizálja – s ez összecseng az elemzett új konstrukcióban betöltött szerepével. A régi honlap metaforája az út, és valóban, lényegében e köré szerveződik az egész website. Bemutatja az eddig megtett utat – pontosabban az elmúlt húsz esztendő azon történéseit, melyek középpontjában a Kárpát-medencében és a világban szétszórt magyar reformátusok kapcsolatkeresése és önszerveződése állt, az egységes Magyar Református Egyház létrejöttéhez vezető útként értelmezi. Másfelől praktikusán is megmutatja a Debrecenbe vezető utat, a rendezvény részét képező „egyesítő menet” (4. kép) útvonalát. Ezzel szemben az új honlap fejléce az „alapítás napjának” szimbólumaiból válogat (2. kép). Balról jobbra haladva az első kép az „Egy marék föld”¹⁷ címet viselő nyitóesemény egy jellegzetes mozzanatát idézi fel. A középső képen a Nagytemplom belső tere látható az alkotmányozó zsinat résztvevőivel, míg a jobb oldalon a „Központi installáció” részét képező ún. „Életfa”¹⁸ (3. kép) egy ágának képe található. A kép, ahogyan az új oldal is az „ünnep” és az „emlékezés” fogalmát állítja előtérbe. Az új honlap akkortájt jelent meg a nyilvánosság előtt, amikor az egyházi elit deklaráta az „alapítás napjának” emlékünnepét, a „református egység napját”. A címlapon ekkor leghangsúlyosabb szöveggként a „Hogyan ünnepelné meg május 22-t?” című cikk jelent meg, ami utal arra, hogy az új ünnep létezik, ám a rítusa még csupán körvonalaiiban látszik. „Egyértelmű, hogy van igény, vágy és elgondolás arra, hogy valahogy kifejeződjön ez a nap – jelentette ki Bölcskei Gusztáv annak kapcsán, milyen formát kaphatna május 22., a Református Egység napjának évenkénti megünneplése. Az MRE Zsinatának lelkészi elnöke szerint sokakban felmerült, hogy lehetne május 22. a „református Csíksomlyó” alkalma, egy megindító és látványos összejövétel. – Biztos vagyok benne, hogy kialakulhat egy

¹⁵ Forrás: [online] <http://www.majus22.org/old> 2009. április 06. URL: <http://www.majus22.org/old/index.html> Utolsó elérés: 2010. december 14.

¹⁶ János Evangéliuma 14,6.

¹⁷ „A Nagytemplom harangjának hívására az Alkotmányozó Zsinat tagjai a debreceni Református Kollégium épületéből ünnepélyesen a Kossuth térre vonulnak. A Zsinat tagjai a téren felállított medencébe öntik az otthonról hozott földet. Ezt követően, a nap folyamán minden résztvevőnek lehetősége van elhelyezni a medencében az általa hozott földet.” Forrás: [online] www.majus22.org/old 2009. május 11 URL: <http://www.majus22.org/old/programok.html> Utolsó elérés: 2010. december 14. Az idézett szövegben szereplő medence a Kossuth téren felállított ún. „Központi installációra” utal. Ez a Kárpát-medence fából épített, kb. 20 méter széles makettje volt.

¹⁸ Az „Életfa” egy hálós szerkezetű, fém huzalokból épített, kb. 3 méter magas térplasztika, mely a rendezvény logójában is szereplő fa motívumával együtt a református közösség organikus szimbóluma. A térplasztika a Kárpát-medencét megjelenítő központi installáció része volt, s a hálaadó ünnep résztvevői ágaira-leveleire függeszthették üzeneteiket.

hagyomány erre a napra. Egy kevésbé centrálisan felépülő egyházban ez talán valamivel nehezebben alakul ki.”¹⁹ Az egyház vezetése azonban minden tőle telhetőt megtesz hogy az ünnep új hagyományának kialakulását katalizálja.

Az új honlap sok elemet átvett a régiből, egy elem azonban hiányzik, s ez a *katekizmus*. Bár az új honlap célja egyértelműen az interpretáció, ám ezt nem a *katekizmus* direktségével próbálja végrehajtani, hanem az „alapítás napja” emlékezetének megkonstruálásával. Ebben 2009. május 22. egy folyamat részeként, mint logikus fejlemény és ok nyer értelmet. Olyan központi motívummá válik, mely köré szervezve újra el lehet mondani a református egyház történetét.²⁰ Ennek az interpretációnak a vezérmotívuma az egység fogalma, s ennek az interpretációnak köszönhetően egyre inkább az egység motívumát állítják az új református identitást szervező központi gondolat szerepébe.

A következőkben az egység fogalmát kétféle szempontból próbálom elemezni: először felemelkedésének története felől közelítem meg, majd azt vizsgálom meg, hogy a felekezeti elit milyen jelentést ad a fogalomnak.

Az egység gondolatának felemelkedése viszonylag hosszú történet, melyet az említett honlapok úgy adnak elő, hogy az események eredetileg inkább szét-tartónak tűnő szárait egy fonattá szövik. „A rendszerváltást követően, az 1990-es években több olyan szervezet is létrejött, amely a szétszórtságban élő magyar reformátusság együttműködését hivatott segíteni. Az 1991-ben, egyesületként létrehívott Magyar Reformátusok Világszövetsége a református lelkiség építésében és világméretű összehangolásában látta munkája küldetését. Az 1995-ben alakult Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinata a magyar reformátusság konzultatív, reprezentatív és demonstratív szerveként kívánt működni. (...) A Kárpát-medencei egyházkerületek és egyházmegyék vezetőinek első kétnapos munkatalálkozója 2004. július 8–9-én volt Budapesten... (...) A Magyarországi Református Egyház 2005. május 26–27-i zsinati ülészakán történelmi döntést hozott: az egyházi alkotmányban rögzített egyháztagságot a Zsinat kiterjesztette a világ különböző részein élő magyar reformátusokra. Ezzel a Magyarországi Református Egyház Zsinata a más országokban élő magyar reformátussággal már korábban kifejezésre juttatott lelki közösség deklarálásán túl jogi formában is megerősítette a magyar református hívek egységét, egymás elfogadását, szándéka szerint tovább csökkentve ezzel a magyar ajkú reformátusság Trianon miatt bekövetkezett - hitéleti, egyházi - széttagoltságát. A 2005. július 7–8-i debreceni ülés zárónyilatkozata ezek után újabb célkitűzést fogalmazhatott meg: 'Elköteleztük magunkat a Magyar Református Egyház egységének újbóli megteremtésére azzal, hogy célul tűztük ki egy közös Református Egyházi Alaptörvény megalkotását. (...) Reménységgel vagyunk afelel, hogy Isten kegyelméből a közös munka, a közös imádság és a közös szolgálat eredményeképpen belátható időn belül újból létrejön az egységes Magyar Református Egyház.' A Generális Konvent 2007. július 19–21-i sárospataki ülésen konszenzus alakult ki a Magyar

---

¹⁹ CSEPREGI 2010.

²⁰ L. a honlapon a „Református egyház” szekcióban összegyűjtött történelmi írásokat: [online] http://www.majus22.org/reformatus_egyhaz.php Utolsó elérés: 2010. december 14.

Református Egyház jövőbeni alkotmányának alapelvei, illetve megfogalmazásának elvi szempontjairól. (...) A kidolgozás alatt levő alkotmánytervezet értelmében – amit az ekkor elfogadott határozat szerint a Generális Konvent 2008. június 18–20-i pápai ülése tárgyalt meg és javasolt elfogadásra az egyháztesteknek – a tagegyházak együttműködnek a jogalkotásban, a közös képviselőben, a szeretetszolgálatban, a misszió, az oktatás és az ifjúsági munka területén, továbbá a tájékoztatás, informatika és kommunikáció, valamint a nyugdíjügyek intézésében. Az alkotmányt az egyháztestek legfelsőbb szintű törvényhozó testületei, (zsinatai) ratifikálják. Ezt követheti az egyháztestek által delegált Magyar Református Egyház Zsinatának összehívása és az alkotmány elfogadása.”²¹

A történet fordulópontja – bár fent idézett narrációja erre nem tér ki – a 2004. december 5-én megtartott ügödöntő népszavazás, melynek egyik tárgya a magukat magyar nemzetiségűnek valló, nem Magyarországon élő, nem magyar állampolgárok kedvezményes honosításának kérdése volt. Az eredménytelen népszavazást követően fogalmazódott meg az egyház vezetésében az a gondolat, hogy a maga keretei között adja meg a református egyház a határon túli magyar reformátusoknak azt, amit a nemzet nem adott meg a határokon túl élő tagjainak²² – vagy, ahogy egy interjúban Bölcskei Gusztáv fogalmazott: „...ha már ez a gyalázat bekövetkezett, legalább a magyar református egyház egyesüljön.”²³ A Trianon-trauma fontos identitásalakító tényező a reformátusság számára, ami tekintettel az elszenvedett veszteségekre érthető is. Az egyház az elmúlt húsz esztendőben folyamatosan e trauma emlékezetének hordozójaként gondolt saját magára. Ezzel a karakterrel azonban sokan nem tudtak azonosulni. Trianon emlékezte fenntartásának pozitív, s így sokkal szélesebb körben vállalható identikus karakterjeggé formálását csupán 2009. május 22-vel sikerült elindítani, s ez a folyamat a *református egység napja* ünnepének 2010-es deklarálásával teljesedett ki. Ekkor sikerült ugyanis az egyházi elitnek ezt a karakterjegyet egy, a református identitást korábban meghatározó, a reformátusságot a társadalmi haladással összekötő – s mint utaltam rá, a szocializmus időszakában kompromittálódott – karakterjeggel összhangba hozni. Ennek lehetőséget az új ünnep deklarálásának társadalmi kontextusa teremtette meg. A 2010-es választásokkal hatalomra kerülő jobboldali pártok kezdeményezésére ugyanis 2010. május 31-én a trianoni békeszerződés aláírásának évfordulójára emlékezve június 4-ét az országgyűlés a nemzeti összetartozás napjává nyilvánította. Erre reagálva a

²¹ Forrás: [online] www.majus22.org 2010. május 17. URL: http://www.majus22.org/cikk.php?ID_cikk=33 Utolsó elérés: 2010. december 14.

²² „A Magyarországi Református Egyház 2005. május 26-27-i zsinati ülészakán történelmi döntést hozott: az egyházi alkotmányban rögzített egyháztagságot a Zsinat kiterjesztette a világ különböző részein élő magyar reformátusokra. Ezzel a Magyarországi Református Egyház Zsinata a más országokban élő magyar reformátussággal már korábban kifejezésre juttatott lelki közösség deklarálásán túl jogi formában is megerősítette a magyar református hívek egységét, egymás elfogadását, szándéka szerint tovább csökkentve ezzel a magyar ajkú reformátusság Trianon miatt bekövetkezett-hitéleti, egyházjogi - széttagoltságát.” Forrás: [online] www.majus22.org 2009. április 06. URL: http://www.majus22.org/old/egyseges_egyhaz.html Utolsó elérés: 2010. december 14.

²³ Forrás: május 22-e a magyar reformátusság történelmi pillanata. [online] www.reformatus.hu 2009. április 28. URL: http://www.reformatus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=21480&catid=139%3Ahatar&Itemid=341&lang=hu

Magyarországi Református Egyház zsinata, illetve a Generális Konvent a trianoni döntés 90. évfordulójának alkalmából, a nemzeti összetartozás napja deklarálására és a kettős állampolgárságról szóló törvény kihirdetésére válaszként egyszerre kiadott nyilatkozataiban finom célzások hálójába szöve alkotta meg az események olyan interpretációját, mely az említett 19. századi eredetű, megkopott narratívát új értelemmel megtöltve, hozzájárulhat a felekezeti identitás megújításához, ráadásul úgy, hogy a folyamatosság érzetét is megadja. E nyilatkozatokban az egyházi elit lényegében nem tesz mást, csupán a *református egység napja* és a nemzeti összetartozás napja ünnepek deklarálásának időbeli viszonyát hangsúlyozza. Az alábbiakban a három nyilatkozat egy-egy részletét idézem:

„A Kárpát-medencei Magyar Református Generális Konvent Nyilatkozata a trianoni döntés 90. évfordulóján (...) 2009. május 22-én, a magyarországi, kárpátaljai, délvidéki, erdélyi és partiumi részegyházak Debrecenben aláírták a Magyar Református Egyház Alkotmányát. Ezzel a lépéssel, közel húszévi fáradás után, mi, magyar reformátusok évszázados közösségünket juttattuk kifejezésre. Egységünk újból kimondása hálaadó ünnep, mely egyúttal felelősség is: úgy kell szolgálunk az egységet, hogy az mintául lehessen az egész nemzet számára. Ezért fontos, hogy kiteljesedjen a Magyar Református Egyház egysége, és erősödjön a határokon átívelő összefogásunk. Ezzel is arról a reménységről teszünk tanúságot, hogy Isten mindeneket megbékéltető kegyelme Krisztusban hatalmasabb minden ember okozta békétlenségnél és szétszakadozottságnál. A történelem Urának sebeket gyógyító kegyelmében és erejében bízunk. A ma élő református keresztyének történelmi felelőssége, hogy étellel töltsék meg a Magyar Református Egyház adta kereteket, a fájdalom, szomorúság és harag helyett gyógyulást, örömet és békességet vigyenek a trianoni határokon belülré és kívülre egyaránt. (...) Elfogadta a Generális Konvent ülése Komáromban, 2010. május 27-én.

A Magyarországi Református Egyház Zsinatának nyilatkozata a Nemzeti Összetartozás Napjáról. (...) A Magyarországi Református Egyház az egész magyarsággal egy közösségben élve magáénak tudja és ünnepli a Nemzeti Összetartozás Napját. Külön öröm számunkra, hogy a világi megemlékezés közel esik a tartalmában szinte azonos egyházi ünnepünkhöz, május 22-höz, a Magyar Református Egység Napjához, amikor is újra egységesült református egyházunkat ünnepelhetjük. Ezek az alkalmak jó reménységgel töltenek el minket arra, hogy Isten kegyelméből a magyarság kilencvenévi harag, szomorúság és fájdalom után a megbékélés, az öröm és a gyógyulás nemzete lesz. Ehhez kérünk Istentől erőt és reményt minden magyar ember számára. (...) Elfogadta az MRE Zsinata, 2010. június 4-én.

A Magyarországi Református Egyház Zsinatának határozata az állampolgársági törvény módosítása kapcsán. A Magyar Református Generális Konvent tagjaként egyházunk már a Konvent 2004. július 8-i megalakulásakor kimondta, amit a magyar reformátusság Trianon óta mindig képviselt, hogy az egyházunkat és nemzetünket is sújtó több évtizedes szétदारoltságot orvosolni kell. Ezzel összhangban a Kárpát-medence magyar református közösségei hosszú utat bejárva,

2009. május 22-én aláírták a Magyar Református Egyház Alkotmányát, békésen kifejezésre juttatva a mindig is meglévő történelmi, kulturális, nyelvi és hitbeli egységüket. Ezzel is arról a reménységről tettünk tanúságot, hogy Isten mindeket megbékéltető kegyelme Krisztusban hatalmasabb minden ember okozta békétlenségénél és szétszakadozottságnál. (...) Elfogadta az MRE Zsinata, 2010. június 4-én.”²⁴

Ezek a nyilatkozatok legalább annyira szólnak a „világiakhoz” mint az egyház tagjaihoz.²⁵ Bennük az elit rögzíti a tény, hogy példát adunk s feladatául is adja a közösségnek ezt a példaadást. Ugyanakkor a példaadást szakrális²⁶ összefüggésbe is állítja. Ennek két, egymással szorosan összefüggő iránya van. Egyfelől a nemzeti összetartozás szakrális karakterének kiemelése, ami a magyar nemzeti és a református felekezeti identitás – szintén történelmi távlatokkal bír – összekapcsolásában gyökerezik.²⁷ Másfelől, s most ezzel foglalkozok részletesebben, a református egységnek ad szakrális jelentést.

A keresztyén egyházak egységéről való beszédnek mindig is van szakrális vonatkozása, hiszen János evangéliuma alapján²⁸ a keresztyén teológia az egyház egységét mindig a Szentháromság egységével állította párhuzamba. Ennek az egységnek a célja pedig az, hogy az egyház munkája hiteles legyen. Ebben a gondolatrendszerben tehát az egység maga áldás, hiszen a transzcendens jelenléte utal és egyúttal áldás forrása is²⁹; a szétszakadás bűn³⁰, a szétszóratás büntetés³¹, a szétszóratásból történő összegyűjtetés pedig kegyelem³². Az utóbbi két ige szenvedő alakja azt jelzi, hogy – teológiai formulákkal élve – ezek *Isten munkái*, vagyis a transzcendens mutatkozásai. Sorrendjük pedig egy olyan logikai láncot

²⁴ Forrás: Zsinati határozatok, nyilatkozatok a trianoni évforduló kapcsán [online] www.reformatus.hu 2010. június 05 URL: http://www.reformatus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=25681:zsinati-hatozatok-nyilatkozatok-trianon-kapcsan&catid=133:hatter&Itemid=508&lang=hu Utolsó elérés: 2010. december 14.

²⁵ Sajátos, ám a lényeghez most közvetlenül nem tartozó jellegzetessége az egyházi kommunikációnak az, hogy alapvetően nyilatkozatok formájában valósul meg, úgy az egyházon kívüli „világ” mint az egyháztagság felé. A tanulmányomban elemzett honlapok sem teremtenek lehetőséget a visszacsatolásra, s ez a funkció bár megvan, de gyakorlatilag alig működik az olyan nagy egyházi site-ok esetében, mint a reformatus.hu vagy a terek.hu.

²⁶ Szakrális alatt a transzcendens mutatkozásának kulturálisan rögzített mintázatok mentén történt felismerését értem. A felismerés alapvető feltétele – a transzcendens mutatkozásán túl – a szubjektum felkészültsége, kompetenciái, melyek lehetővé teszik, hogy egy adott jelenségben felismerje a mutatkozást. Az, hogy a felismerés kulturálisan rögzített mintázatok mentén történik azt jelenti, hogy a szubjektum említett kompetenciáit meghatározó módon saját közössége kultúrájának elsajátítása folyamán alakítja ki. Magyarán azt, hogy valaki valamiben a transzcendens mutatkozását ismeri fel – illetve tanulja meg felismerni – a számára adott vagy általa elérhető (rá ható) kulturális minták határozzák meg. A fogalom használatához l. Korpics – P. Szilczl 2007. 17–24.

²⁷ A magyar etnikai és a református felekezeti identitás összekapcsolásának problémája jelentős irodalommal rendelkezik. A kérdéshez l. Brandt, Juliane 1998. illetve összefoglalóan Hatos 2005.

²⁸ János evangéliuma 17,11.21 Utóbbi vers: „Hogy mindnyájan egyek legyenek; a mint te én bennem, Atyám, és én te benned, hogy ők is egyek legyenek mi bennünk: hogy elhiggye a világ, hogy te küldtél engem.”

²⁹ Zsoltárok 133 „...Ímé, mily jó és mily gyönyörűséges, a mikor együtt lakoznak az atyafiak! (...) Mint a Hermon harmatja, a mely leszáll Sion hegyeire. Csak oda küld áldást az Úr és életet örökké!”

³⁰ Róma 16,17–18

³¹ 5Mózes 4,24-28

³² Nehémiás 1,9

ír le, mely a bibliai Bírák könyve történelemképén alapuló ún. wittenbergi történelemszemléletből nőtt ki, s amely a zsidó-magyar sorspárhuzam narratíváján³³ keresztül évszázadokon keresztül meghatározta a reformátuság történelemszemléletét is.³⁴ Az „alapítás napjával” és az „emlékezet ünnepével” kapcsolatos egyházi nyilatkozatok is ebből a fogalomkészletből merítenek, erre a gondolkörre hivatkoznak. Így azután az „alapítás napja” mint szakrális esemény, mint a transzcendens mutatkozása áll előttünk, a *református egység napja* pedig arra kondicionál, hogy ez a felismerés igazán mélyen rögzüljön bennünk. Ezt foglalja össze nagyon röviden Pap Géza erdélyi püspökre hivatkozva a *reformatus.hu* 2009. május 23-i főcíme: „Május 22-e Isten csodája”.³⁵ Ugyanezt fejti ki és szinte kanonizálja 2009 pünkösd vasárnapján a debreceni Nagytemplomban elmondott prédikációjában Bölcseki Gusztáv: „Nekünk, magyar reformátusoknak megadta Isten azt az ajándékot, hogy kézzelfoghatóvá vált a pünkösd.”³⁶

Az egységnek ez a szakrális karaktere az „alapítás napjának” több eseményében is tetten érhető volt, s ezek azért is fontosak, mert a nap emlékezetében kitüntetett helyet foglalnak el. Az egyik ilyen esemény a hálaadó ünnep csúcspontjaként elgondolt úrvacsorai közösség. Ennek szakrális vonatkozásáról, illetve az egész nap szakralizációjában játszott szerepéről minden bizonnyal felesleges részletesen írnom. Annál fontosabb azonban az ún. *egyesítő menet* rövid elemzése. A menet az „alapítás napjának” talán legsajátosabb eseménye volt. A négy magyarországi egyházkerület püspökei és főgondnokai vezetésével az egyesítő menet Nagytemplom előtti térről indult. Az esemény minden résztvevője csatlakozhatott hozzá. Útvonala (4. kép) egy Debrecen belvárosára vetített szimbolikus körút, mely a Kárpát-medence mesterségesen leválasztott egyházrészeit járta körbe és kötötte össze, állomáshelyről állomáshelyre. Az állomáshelyeket – ismét egy tradicionális identitásjegyként – haranglábak jelezték. Az egyes állomáshe-

³³ Az alapszövegek egyike Farkas András: *Az zsidó és magyar nemzetről* című műve 1538-ból. L. DIENES 2001.

³⁴ A témához l. KATHONA 1943, valamint GyÖRI 2000, 29–53.

³⁵ Forrás: [online] www.reformatus.hu 2009. május 23. URL: http://www.reformatus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=21692&catid=139:hatter&Itemid=341&lang=hu Utolsó elérés: 2010. december 14. Pap Géza nyilatkozatát számos média idézte, ám a *reformatus.hu* is meg rövidítve vette fel címként, hiszen a püspök eredetileg azt mondta: „május 22-e Erdély számára Isten csodája”. L. uo.

³⁶ Forrás: [online] www.reformatus.hu 2009. május 31. URL: http://www.reformatus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=21767&catid=139:hatter&Itemid=341&lang=hu Utolsó elérés: 2010. december 14. Az események ilyen értelmezését számos újabb részlet elemzésével tovább lehetne finomítani illetve bizonyítani. Sajátos bibliai utalás az egység és a gyógyulás visszatérő párhuzama, ami ugyanakkor a református kegyességre is hivatkozik, felidézve az „áldott orvos, Jézus” vallásos énekekben is megjelenő alakját. Szintén érdekes az eseménnyel kapcsolatban Csomós József püspöktől sokszor, változatos formában idézett „összenő, ami összetartozik” szállóige, ami egyszerre hivatkozik Willy Brandt Németország újraegyesítésekor elhangzott hasonló mondatára illetve Ezékiel próféta látomására (Ezékiel 37). Hasonlóan tanulságos, az interpretációs elv visszamenőleges érvényesítéseként értelmezhető az a hír is, ami a www.tirek.hu-n 2010. december 1-én jelent meg. Eszerint a – református tulajdonban lévő – Európa Rádió advent idején „evangelizációs sorozattal emlékezik a 2004. december 5-i kettős állampolgárságra vonatkozó szegycmentes kimenetelű népszavazásra.” Az evangélizációs – vagyis bűnbánatra, megtérésre indító – sorozat prédikátora Csiha Kálmán egykori erdélyi püspök. A hír egyértelműen azt üzeni, hogy ha az egyesülés Isten csodája, akkor mindaz, ami ez ellen irányul, bűn. Forrás: URL: <http://www.tirek.hu/hir/mutat/32477/> Utolsó elérés: 2010. december 14.

lyeken az elszakított részek egyháztesteinek vezetői várták a menetet, majd egy rövid – a meghívás és kölcsönös befogadás aktusait megjelenítő – rítust követően ők is a menethez csatlakoztak. A menet éneklő résztvevői az egyházkerületek zászlóit, az elszakított területek neveit és jelképeit megjelenítő transzparenseket vittek magukkal. Nem különösebben meglepő, hogy ez a menet sokakban a katolikus³⁷ körmeneteket idézte fel, és a református rituális hagyománytól teljesen idegen megnyilvánulásként tekintettek rá. Az ünnepet „megtervező” elit számára azonban a nap talán legfontosabb szimbolikus cselekménye volt. Bizonyára a református rítusokra jellemző statikus jelleggel, a későbbi istentiszteleti cselekmények keretétől szolgáló színpadon is meg lehetett volna jeleníteni a menet mondanivalóját. A szervezők számára azonban valószínűleg fontos volt a kvázizarándoklatban megjelenő mozgás, az „elmozdulás”. Ez az elmozdulás ugyanis az egyházzól való gondolkodásban beállt változást is jelzi.

Hagyományos önképe szerint ugyanis a Református Egyház a „gyülekezeteiben él” vagyis lokális elven épül fel. Ez azt jelenti egyfelől, hogy az egyházszervezet alapegysége a gyülekezet, s a szervezet alulról felfelé épül, zsinat-presbiteri elv szerint működik, vagyis a gyülekezetek lelkészi és nem lelkészi tagjai választás útján képviseltetik akarataikat a magasabb – egyházmegyei és -kerületi – szinteken. Így a püspök tulajdonképpen nem fölé- hanem alárendeltje a gyülekezeteknek. A modell másfelől azt jelenti, hogy a gyülekezet mint liturgiai közösség a transzcendens megtapasztalásának legfontosabb közege – vagyis szakrális közösség.³⁸ Ez annyi tesz,²⁷ hogy a transzcendens mutatkozás felismeréséhez, dekódolásához szükséges felkészültséget a református hívő alapvetően a gyülekezet adta keretek között sajátítja el. Ezt a felkészültséget természetesen befolyásolják olyan tényezők is, melyeket az egyház gyülekezetek feletti szintjei formálnak (pl. hitvallások, énekeskönyvek, liturgiai rendtartások megállapítása) de ezek hatásában is döntő lehet a helyi interpretáció (pl. az énekeskönyv 512 énekéből melyik az a 40, amelyet a gyülekezet legtöbbször használ, s ezek szövege milyen transzcendens tapasztalatra utal). Ez a szerveződési forma végül azt is jelenti, hogy egy adott településhez, vagy település részhez egy gyülekezet és egy kultuszhely tartozik.

Ez, a reformáció korától kezdve folyamatosan átöröklött elv addig működött jól, amíg a településszerkezet a társadalmi szerkezet kifejezője volt. Sokszor a templomi ülésrendek is ezt a társadalmi település-rendet tükrözték, nem csupán a férfiak-nők elkülönítésével, de a különböző társadalmi osztályok és csoportok, vagy a település különböző részein lakók meghatározott rendben történő ültetésével is. Amikor azonban a településszerkezet már nem fejezi ki a társadalom

³⁷ Itt nincs mód arra, hogy a református identitás változásában a katolikusellenesség problémájának újragondolását részletesen elemezzem. A menet egy sajátos kontextusba illeszkedik, melynek része Bölcskei korábban idézett, a református egység napját a csíksomlyói búcsúval párhuzamba állító kijelentése csakúgy, mint a formálódó liturgiai reform egyik alapelve, mely szerint a túlracionálizált, s így spirituális kiszikkadáshoz vezető, „csoda-deficites” református istentiszteleti rendtartást vissza kellene vezetni a reformáció korának a gyülekezetet sokkal jobban integráló-megmozgató, s a katolikus liturgiához sokkal közelebb is álló formáihoz. L. Fekete 2009. 20.

³⁸ Ez a megállapítás világosabbá válik, ha felidézzük az ótestamentumi zsidó közösséget. Számukra a transzcendens megtapasztalásának egyetlen, kijelölt helye a jeruzsálemi templom volt.

szerkezetét, vagyis a lokalitásban külön válik az azt összetartó, működtető társadalmi kapcsolatok hálózata – rokonok, barátok, ellenségek, munkatársak stb. kapcsolatrendszere – és az a fizikai tér illetve struktúra (szomszédság), melyben a lokalitást megvalósító individuuumok tevékenységeiket és kapcsolataikat szervezik³⁹, ez az elv lassan működésképtelenné válik. Erre számos példát találhatunk, első sorban a városi gyülekezetekben. Míg a falusi közösségek a tér topográfiai adottságaiból következően is sokkal konkrétabbak és lehatároltabbak, városon sokszor nem egy területi egységhez, szomszédsághoz tartozik egy templom, hanem egy templomhoz, az általa megjelenített szellemi-vallási irányzathoz, és a benne működő lelkészhez vagy prédikátorhoz tartozik egy gyülekezet. Vagyis a gyülekezet ebben az esetben nem egy szomszédságot, hanem egy lokalitást jelent, individuuumok egy sajátos hálózatát, ami egy olyan társadalomban, ahol a szomszédság nem kifejezője a társadalmi struktúrának, vagy legalábbis ez a lokalitás szerveződése szempontjából irreleváns, sokkal erősebb kötéseket jelent.

Ennek a változásnak lehettünk tanúi az elmúlt évtizedek városiasodási folyamataihoz kapcsolódva. A magát mindig is alapvetően rurális bázison felépülő közösségként elgondoló Magyarországi Református Egyházzal a 2001-es magyarországi népszámlálás adatai szerint az derül ki, hogy 1 622 796 tagja közül 982 609 városban él.⁴⁰ Erre való tekintettel az egyház missziói stratégiájában már azt olvashatjuk, hogy erőforrásait jelentős mértékben a városokba csoportosítja.⁴¹ A városok többségében azonban a reformátusság kisebbségben van, s ez szintén egy újfajta vallásosság kialakulásához vezet, mely másokkal szemben toleránssabb, kész a párbeszédre, saját hitbéli meggyőződését nem triumfalista módon képviseli.⁴² Ezek a változások párhuzamosak a posztmodern vallásosság terjedésével, melyre jellemző a vallás intézményi kereteitől való eltávolodás, illetve a vallási tételek személyes értelmezése nyomán létrejövő személyes vallás-konstrukció csakúgy, mint a vallásban adott transzcendens-tapasztalat jelentőségének megnövekedése.⁴³

E változások összefüggésében kell tehát értelmeznünk a *református egység napja* koncepcióját és az *egyesítő menet*et. Ezek ugyanis egy új egyházmodell kialakulását jelzik. Ennek alapja már nem a „territoriális egyházmodell” koráb-

³⁹ A lokalitás fogalmához l. APPADURAJ, Arjun 2001. „Számomra a lokalitás – írja Appaduraj – mindekenélőtt kapcsolatokat és kontextusokat, és nem fokozatokat vagy térbeliséget jelent. Összetett fenomenológiai minőségnek tartom, melyet a társadalmi közvetlenség érzete, az interaktivitás technológiai, és a viszonylagossá vált kontextusok közötti kapcsolatsor hoz létre. Ez a fenomenológiai minőség, mely a cselekvőerő, társulási hajlam és a reprodukivitás különböző változataiban fejeződik ki, elsődleges jellemzője a lokalitásnak mint kategóriának (vagy tárgynak), amelyet feltárni próbálok. Ezzel szemben a szomszédság kifejezéssel utalok azokra a ténylegesen létező társadalmi formákra, amelyekben a lokalitás mint dimenzió vagy érték, változatos módon nyilvánul meg. A szomszédságok ebben az értelemben olyan megragadható közösségek, amelyeket realitásuk – legyen az térbeli vagy virtuális – és a társadalmi reprodukcióra való képességük jellemez.”

⁴⁰ A 2001. évi népszámlálás kiadványai és adatai. 26. A népesség adatai kiemelt vallások, felekezetek szerint. 3.1 A református népesség főbb korcsoport, nemek és fontosabb demográfiai mutatók szerint. Forrás: [online] www.nepszamlalas.hu 2001. URL: http://www.nepszamlalas.hu/hun/kotetek/26/tables/loadref3_1.html Utolsó elérés: 2010. december 14.

⁴¹ NAGY 2006. 126.

⁴² L. TOMKA 2000. 17–19.

⁴³ A kérdéshez l. pl. HORVÁTH-SZABÓ 2002, és TOMKA 2006.

ban térben és időben állandónak feltételezett, időről-időre főnixként⁴⁴ megújuló gyülekezeti közössége, melybe az egyes individuumok betagozódnak és így alkotják az egyházat mint Krisztus testét. Ez a modell sokkal inkább egy hálózatra hasonlít, melynek elemei, a református individuumok különböző, többé-kevésbé állandó, reális⁴⁵ és virtuális⁴⁶ létmódú csomópontokat hoznak létre. A létrehozás itt nagyon hangsúlyos motívum, hiszen ennek köszönhetően a csomópontok inkább a lokalitás és nem a szomszédság elve mentén szerveződnek, vagyis alapvetően egy kapcsolathálózat megjelenésének, reprezentációjának tekinthetők. Ezek a csomópontok részben vagy egészében a hagyományos gyülekezetek funkcióit veszik át, vagyis az egymással és a transzcendenssel történő találkozás, közösség kitüntetett színterei. Egy-egy individuum egyszerre több csomópontoz is tartozhat, s a csomópontok közötti kapcsolat inkább az ilyen individuumokon semmint intézményeken keresztül valósul meg. A területiális egyházmodellben az individuum egyházképe nagyjából egybeesett a saját gyülekezetéről alkotott képével, hiszen az egyházzal lényegében a saját gyülekezetén keresztül szerzett tapasztalatokat. A gyülekezetekben azonban a fentebb említett társadalmi változásokkal párhuzamosan a korszerkezet, társadalmi összetétel, kegyességi élet tekintetében egyre több anomália jelentkezik, s ez visszahat a reformátusság önmagáról alkotott képére is. Az egyház szórványosodik, s erőt vesz rajta egy sajátos szórvány lelkület. A hálózatos egyházmodellben élő individuum egyházképe azonban sokkal differenciáltabb, bár első sorban szintén azon csomópontok sajátosságai formálják, melynek ő is tagja. Azonban egyfelől az illető egyszerre több csomópontoz is tartozik, s ezek a csomópontok más individuumokon keresztül más csomópontokkal is kapcsolatban állnak, s ez máris növeli a kialakuló kép komplexitását. Másfelől az egyházi elit megteremti azokat az alkalmakat, amikor az egyháztagek előtt reprezentatív módon és élményszerűen mutathatja fel a csomópontokból felépülő struktúráját.⁴⁷ Az ilyen alkalmakra kiváló példa lehet a „Csillagpont” nevű, általában két-három ezer, 15–30 év közötti fiatalot megmozgató ifjúsági találkozó.⁴⁸ Ez két évente egy-egy hétre reális csomópontként működik, a közbeeső időszakban viszont virtuálisan a résztvevők internetes közösségének⁴⁹ formájában létezik. Tagsága nem állandó, viszont közösségszervező ereje jelentős. A csillagponton való részvétel ugyanis egészen sajátos élményt jelent. Egyfelől jelenti az összetartozás élményét, amit egy sajátos „tömegélmény” is árnyal, hiszen az egyébként elöregedő egyházban, ahol csak kevés gyülekezetben működik jelentős ifjúsági közösség, ilyen tapasztalatra a fiatalok nem nagyon tehetnek szert. Másfelől ez egy vállaltan vallásos,

⁴⁴ A főnix a magyar reformátusság tradicionális jelképe, mely a történelem viszontagságai között mindig megújuló egyházat szimbolizálja.

⁴⁵ Reális és viszonylag állandó csomópont lehet egy kis település gyülekezete.

⁴⁶ Virtuális csomópont lehet egy virtuális gyülekezet, egy reális gyülekezet köré szerveződő ám sok tekintetben önállóéletet is élő internetes fórum.

⁴⁷ A hálózatos egyházmodell természetesen nem egyik pillanatról a másikra állt elő, megvan a sajátos története a Református Egyházban, s e történet fontos részét képezik a reformátusok egyre sűrűbben megrendezett világtalálkozói is.

⁴⁸ A találkozóval kapcsolatban l. HÁMORI 2008.

⁴⁹ <http://csillag.reformatus.hu/2011/index.html>

inkább a hitvallásos reformátusság, mint a „kulturprotestantizmus” eszménye felé orientálódó rendezvény, ami így a transzcendens megtapasztalásának (minta)alkalmává is válhat. Harmadszor a szervezők a „hitébresztő-hitmélyítő” alkalmak mellett előadásokon, pódiumbeszélgetéseken keresztül töreksenek a résztvevők református identitásának kognitív eszközökkel történő erősítésére is, ami egyfajta szabadegyetemi vagy népfőiskolai karaktert ad a rendezvénynek. Végül a rendezvény az egyházi hálóstruktúra egészének áttekintésére, a hálóbanlét megtapasztalására többféle módon is lehetőséget ad, felfedve ezzel a háló természetét és struktúráját. A naponként közös, a teljes jelenlévő tömeget integráló, rendszerint szakrális események ellett különböző kiscsoportos tevékenységeket is szerveznek, melyek esetében a csoportszervezés elve éppúgy lehet a kor mint a különböző természetű közös érdeklődések.

Ezeket a jellemzőket az „alapítás napja” eseményeiben is felfedezhetjük⁵⁰ sőt úgy tűnik, hogy annak a napnak az volt a legfontosabb funkciója, hogy reprezentatív módon és élményszerűen mutassa fel a csomópontokból újonnan felépülő struktúrát. Innen érthető az egyesítő menet szimbolikája is, hiszen a processzió lényege a szimbolikus térfoglalás, az egység helyreállításának átélése volt, a többé-kevésbé burkolt utalás pedig a katolikus körmenetre alapvetően az esemény s azon keresztül az egység-helyreállítás fentebb már elemzett szakralizációját szolgálta.

A *református egység napja* ünnepének kialakításával kapcsolatosan a már hivatkozott²⁰ „Ön hogyan ünnepelné május 22-t?” című cikkben pedig éppen az a kérdés fogalmazódik meg, hogy vajon ez az ünnep többé-kevésbé „spontán” módon, vagyis alulról szerveződve válhat-e a szakralizált egység reprezentatív és élményszerű felmutatásának visszatérő alkalmává, vagy még egy – Bölcskei idézett szavaival élve – „kevésbé centrálisan felépülő egyházban” is szükség van arra, hogy egy programadó elit irányítsa a hagyományteremtés folyamatát. Akár így, akár úgy, a református egység napja, vagy egy hasonló funkciót betöltő ünnep és az általa megjelenített szakralizált egységkoncepció nélkül nehezen képzelhető el, hogy a 2009. május 22-én egyesült, ám megelőzően hosszú évtizedeken keresztül külön utakat járt és nagyon eltérő lokális hagyományokkal rendelkező egyháztestek valóban egy közösséggé váljanak.

Irodalom

APPADURAJ, Arjun

2001 A lokalitás teremtése. *Regio* 12. 3, 3–31.

BRANDT, Juliane

1998 A protestánsok és a millennium. Felekezeti és nemzeti identitás a késő 19. század nemzeti ünnepeinek tükrében. *Századvég.* 4 (11), 167–193.

---

⁵⁰ Ez bizonyára nem véletlen, hiszen a Csillagpont az új egyházmodellel kapcsolatos „kísérletnek” is tűnik, s szervezői közül többen részt vettek a 2009. májusi alkalom előkészítésében is.

- 2003 Felekezeti és nemzeti identitás a 19. századi Magyarországon: a protestáns egyházak. *Századvég*. 3 (29), 2–38.
- CSEPREGI Botond
 2010 Hogyan ünnepelné meg május 22.-t? [online] http://www.majus22.org/cikk.php?ID_cikk=54 Utolsó elérés: 2010. december 14.
- DIENES Dénes
 2001 Farkas András: „Az zsidó és magyar nemzetről” című műve teológiája és kortársi párhuzamai. *Limes* 14. 3, 73–81.
- ELIADE, Mircea
 1998 *Az örök visszatérés mítosza avagy a mindenség és a történelem*. Budapest, Európa könyvkiadó.
- FEKETE Károly
 2009 *A református liturgia története és teológiája, tanulságok és tervek*. A VII. Nyugat-Európai Magyar Presbiteri Konferencián elhangzott előadás kézírata. [online] http://www.credo-hu-we.org/docs/2009holzhausen_refliturgia.pdf Utolsó elérés: 2010. december 14.
- GYŐRI L. János
 2000 Izrael és a magyar nép történetének párhuzama a XVI-XVII. században. In: G. SZABÓ Botond – FEKETE Csaba – BERECKZI Lajos (szerk): *Egyház és művelődés*. Debrecen, k. n., 29–53.
- HÁMORI Ádám
 2008 Református fiatalok értékvilága és közéleti attitűdjei. *Kommentár* 2. 1, 31–42.
- HATOS Pál
 2005 A magyar protestantizmus és eszmei fordulata Tisza Istvántól Ravasz Lászlóig. *Múltunk*. 21. 1, 89–117.
- HORVÁTH-SZABÓ Katalin
 2002 Az én és a vallás a posztmodern korban. *Távlatok* 11. 2 (56), 238–248.
- KATHONA Géza
 1943 *Károlyi Gáspár történeti vilásképe: Tanulmány a magyar protestáns reformátori apokalyptika köréből*. Debrecen, k. n.
- KISS Réka
 2003 A diktatúrák szorításában. Ravasz László egyházpolitikai útkeresése a második világháborút követő esztendőkből (1945-1948). *Századvég*. 3 (29). 39–68.
- KORPICS Márta – P. SZILCZI Dóra (szerk.)
 2007 *Szagrális kommunikáció. A transzcendens mutatkozása*. Budapest, Typotex.
- KÓSA László
 2009 *Tartozni valahová. Cikk, előadások a protestantizmusról és a református azonosságokról*. Kolozsvár, Koinónia.
- LEGRADY George
 1994 *Interface Metaphors and the Anecdoted Archive*. Paris, Centre Georges Pompidou. / *Revue virtuelle* 12./ Magyarul: Interfész metaforák és új narratívák az interaktív médiában. In *A pillangó-hatás. A felfedezés*

előtti pillanat koordinátái. Nemzetközi eseménysorozat a budapesti Soros Kortárs Képzőművészeti Központ rendezésében. [online] <http://www.c3.hu/scca/butterfly/Legrady/synopsishu.html> Utolsó elérés: 2010. december 14.

NAGY István

2006 A Magyarországi Református Egyház missziói stratégiája a XXI. Században. *Studia Caroliensia* 6. 2, 126.

TOMKA Miklós

2000 Vallás és egyház Magyarországon a rendszerváltás kezdete óta. *Théma* 2. 4, 4–26.

2006 *Vallás és társadalom Magyarországon*. Budapest-Piliscsaba, Loisir.

Források

<http://www.majus22.org/old> – A Magyar Református Egyház Alkotmányozó Zsinata és Hálaadó Ünnepe

<http://www.majus22.org> – A Magyar Református Egység honlapja

<http://www.reformatus.hu> – Magyarországi Református Egyház

<http://www.tirek.hu> – Tiszáninnyi Református Egyházkerület

<http://www.nepszamlalas.hu> – Népszámlálás 2001 – Központi Statisztikai Hivatal

<http://csillag.reformatus.hu> – Csillagpont Református Ifjúsági Találkozó

NAGY, KÁROLY ZSOLT

REFORMED CHURCHES – WITHOUT BORDERS

As part of the treaties of the Paris peace conference, the Trianon Treaty signed between Hungary and the Allies after the First World War in 1920 dismembered the state of Hungary as well as the Hungarian Calvinist Church. The torn away parts of the church were ceremonially reunited on 22 May 2009 in Debrecen. The article investigates the part this union and the derived concept of unity play in the reconfiguration of Calvinist identity. The chief method is a discourse analysis of the ecclesiastical communication and representation. The main conclusion is that the ecclesiastical elite formed the feast of alliance in a way that the participants shall recognise the manifestation of transcendent. The new, annually recurring ecclesiastical feast created to commemorate this occasion (the day of Calvinist Unity) tries to reinforce this interpretation of unity and to base the new identity of Calvinist communities on this.